

LOKALITET DOLJANI KOD ČAPLJINE PRILOG PROUČAVANJU ZALEĐA NARONE

SNJEŽANA VASILJ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru
BiH - Mostar, Matice hrvatske bb

UDK: 904 : 726.8 (497.6 Doljani) "637/653"

904 : 728 (497.6 Doljani) "637/653"

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 9. I. 2011.

Tijekom 2009. i 2010. na lokalitetu Dubine u Doljanima, Općina Čapljina u Bosni i Hercegovini, istraživani su ostaci veće antičke gradevine u koju su bili ukomponirani ranosrednjovjekovni grobovi. Ukop s više osoba, kosti djeteta pohranjene u keramičkoj posudi u jednom od ovih grobova, ali i različit arheološki materijal, ukazuju na kontinuiran razvoj ovog lokaliteta u zaleđu Narone od brončanog doba do srednjeg vijeka.

Arheološka istraživanja, koja su od 2007. do 2010. god. u Hutovu blatu dovela do zanimljivih nalaza u jezeru Desilu, potvrđena su tijekom 2009.- 2010. i na području Donje Neretve u Sjekosama i Doljanima. Kako se u slučaju Doljana radi o lokalitetu u neposrednom zaleđu Narone, čini mi se primjerenim iskoristiti prigodu, na poziv Uredništva zbornika *Kačić*, te ovaj rad kao skromni prilog izučavanju prošlosti Narone i njezina zaleđa posvetiti cijenjenom kolegi akademiku Emiliju Marinu, koji je svoj znanstveni opus u značajnoj mjeri posvetio upravo istraživanju Narone i njezinih spomenika.

I. LOKALITET

Lokalitet *Dubine* nalazi se u mjestu *Doljani*, općina Čapljina, na samom jugu Bosne i Hercegovine uz granični prijelaz Metković u Republici Hrvatskoj ispod impozantne Gradine koja se uzdiže iznad toga lokaliteta, uz lijevu obalu rijeke Neretve, pored današnje magistralne ceste Metković-Čapljina-Mostar.

Pozornost na arheološke nalaze u Doljanima prvi je skrenuo C. Patsch u okviru rada *Pseudo-Skylaxovo jezero. Prinos povijesti rimske provincije*

Položaj lokaliteta Dubine-Doljani u odnosu na Naronu (Vid) satelitski snimak Dalmacije.¹ Pored izvješća o tragovima mogućeg većeg antičkog naselja, koji su se tada dali zamijetiti pored rijeke Neretve, uz rimokatoličku crkvu i lokalnu cestu koja je vodila u Metković, C. Patsch je objavio natpis nadgrobnog spomenika *CIL III, 1876: D. M. S. Pulcra et Ursus par(entes) Viperino filio pietissimo pos(uerunt) b(ene) m(erenti) sib(i) et suis.* Unatoč tomu, do arheoloških istraživanja u Doljanima nije došlo.

U *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine*² taj lokalitet je registriран u kontekstu već spomenute Gradine s ostacima fortifikacija i „limitnim“ tumulom, te naseljem s ostacima rimske arhitekture. Osim veće količine građevnog materijala, spominju se bez bližih podataka i drugi arheološki nalazi od kojih je evidentiran tek brončani novac Valentinijana II. (375.-392.).

Danas o arheološkim nalazima na prostoru Doljana svjedoči lokalno stanovništvo koje se često pri građevinskim, a posebno poljoprivrednim radovima susreće s ostacima različitih zidova, građevnog materijala i keramike. Prema svjedočenju mještanina gospodina Šutala, prilikom izgradnje njegove obiteljske kuće (danas *Villa Šutalo*) 70-tih godina otkriveno je više zidova koji su se, na žalost, bez arheoloških istraživanja našli ispod parking prostora dotične *Ville* i aktualne prometnice Mostar-Metković. To se pokazalo vrlo štetnim jer je 2003. došlo do nove devastacije lokaliteta kada su, prilikom gradnje sportskog terena, otkrivene veće količine amfora, tegula i drugog keramičkog materijala.³

1. PATSCH 1906, 322..

2. *AL BiH*, Tom III, 25.56; 25.57, 1988, 322.

3. MILIĆEVIĆ-CAPEK 2004, 219-222. Ovom prilikom Zavod za zaštitu spomenika kulture iz Mostara izišao je na teren, ali do istraživanja nije došlo. Tek je skupljeno nešto fragmenata amfora, tegula i druge keramike.

Arheološki značaj ovog nalazišta potvrdila su istraživanja provedena nedavno, tijekom 2009. i 2010., kada je zbog oštećenja antičkog objekta Zavod za zaštitu kulturno povijesne baštine Hercegovačko-neretvanske županije iz Mostara obustavio radove na jednoj od kuća u neposrednoj blizini *Ville Šutalo*. Intervencijom Zavoda došlo je do manjih zaštitnih arheoloških istraživanja koja su rezultirala zanimljivim otkrićima o kojima će u dalnjem tekstu biti riječi.⁴

II. OSTACI ARHITEKTURE

Iako je prilikom pripremanja terena za proširenje spomenutog stambenog objekta, kako je naglašeno, došlo do određenih oštećenja, tijekom istraživanja 2009. otkriveni su ostaci veće antičke građevine. Izravno, o tome svjedoče ostaci zidova i prostorija s podnicama na kojima su, iako u tragovima, bili vidljivi ostaci mozaika. Većim dijelom istražen je zid A, ostaci pregradnih zidova B1 i B2, te dijelovi dvaju prostorija, točnije, odvojenih podnica koje su se nalazile uz zid A na sjevernoj i južnoj strani ovog zida (prostori C1 i C2). (T. I crtež 2)

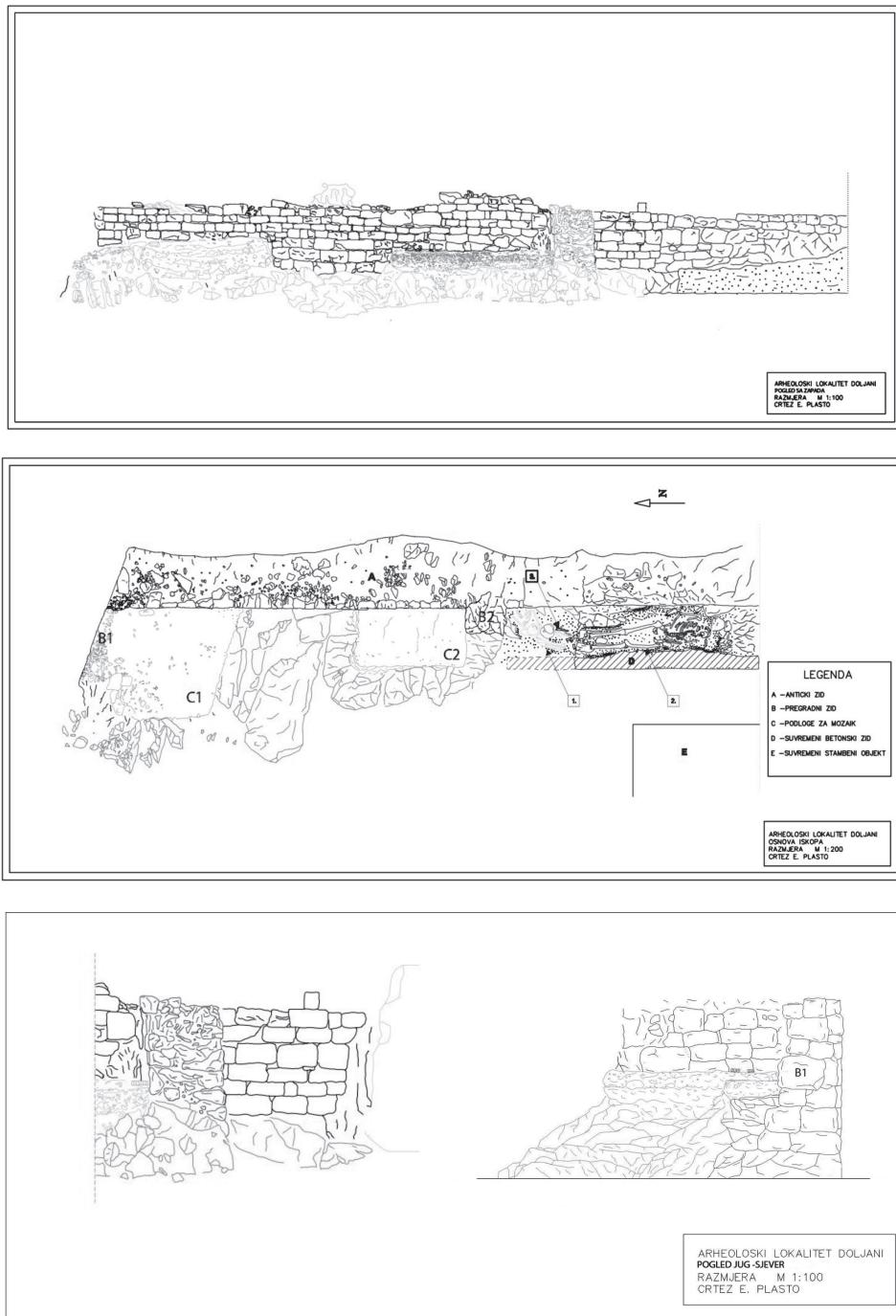
Zid A (T. I crtež 1) orijentiran u smjeru sjever-jug, do sada je istražen u dužini 12,80m. Za razliku od dužine i širine, koja ovisno o debљini žbuke, iznosi od 0,55 do 0,60m, sačuvana visina zida znatno varira. Tako na njegovoj sjevernoj strani iznosi 0,55m, na središnjem dijelu - na prostoru između dvaju podnica - 1,07m, te uz pregradni zid B2 na njegovoj južnoj strani 1,15m. Inače, ovaj zid je građen od manjih, dobro klesanih kamenih blokova lokalnog vapnenca veličina od 0,15 do 0,26m visine i 0,23 do 0,47m dužine. S njima se, ugrađen u zid, našao samo jedan, nešto veći, blok sedre – riječnog kamena i nekoliko fragmenata tegula s kojima su

Dio antičkog zida (foto S. Vasilj)

4. Zaštitna arheološka istraživanja obavio je stručni tim Studija za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru: mr. sc. Snježana Vasilj kao odgovorni istraživač i studenti arheologije Ivo Dragičević, Toni Milićević i Josip Tabak. Istraživanje je finansirano iz sredstava projekta Ministarstva kulture i sporta Federacije Bosne i Hercegovine „Podvodno i arheološko rekognosciranje prostora Hutova blata.“ Autor arhitektonskih crteža je arh. Emir Plasto; fotografija Ivo Dragičević, Zoran Grizelj i Snježana Vasilj.

Tabla 1

na nekim mjestima bile popunjene šupljine između kamenih blokova koji su, kako se nastojalo, postavljeni tako da bi činili pravilne redove kojih je, ovisno o sačuvanoj visini ovoga zida, danas od tri do devet. Međusobno ih je vezao tanji sloj vrlo čvrste kvalitetne žbuke u koju je miješan sitni riječni pjesak. Unatoč nastojanjima, nije se uspjelo utvrditi postojanje dvaju lica ovoga zida, jer se sačuvala samo njegova zapadna unutarnja strana. Uzrok tomu je živa stijena na kojoj je ovaj zid većim dijelom bio ozidan i na koju se s istočne strane svojim temeljima djelomično i naslanjao. Iz tog razloga su praznine i neravnine, uočene na više mjesta između zida i stijene, bile popunjene sitnjim kamenjem, šljunkom i žbukom.

Na zid A s njegove sjeverozapadne strani nastavlja se zid B1 (T. I. crtež 2) sačuvan u dužini od 1,60m i 0,90m visine, a širinu zbog pomoćnog objekta ispod kojeg se nalazi nije moguće odrediti. Ovaj zid je građen na isti način i od sličnih kamenih blokova kao i veliki zid A. Međutim, koliko je moguće zamijetiti, ipak nisu građeni istovremeno jer se, koliko je vidljivo, redovi s uzdanim kamenim blokovima u kutu između ovih zidova u potpunosti ne podudaraju.

Za razliku od navedenih, pregradni zid B2 je zbog devastacije kojoj je bio izložen sačuvan samo manjim dijelom (0,70m dužine, 0,50m širine i 0,70m visine). Unatoč tomu, ipak su vidljiva oba lica ovog zida. (T. I crtež 2 i 3) Prostor između kamenih blokova dvaju lica ovog zida bio je popunjen sitnim kamenjem i žbukom koja je, za razliku od žbuke prethodno opisanih zidovima, dosta grublja i manje kompaktna.

Osim opisanih zidova, na zapadnoj strani uz zid A nalazile su se dvije podnice. (T. I crtež 2) Podnica C1 veličine 1,80m x 1,35m zauzimala je sjeverozapadni dio između zida A i zida B1, a druga, veličine 1,45 x 1,90m, jugozapadni između zidova A i B2. Međusobno su bile odvojene prostorom od 1,60m za koji, zbog situacije na terenu, nije moguće odrediti razlog. Iako se doimaju kao dio cjeline, nisu se nalazile na istom nivou. Izgleda da su, iako rađene s istom namjenom, pretrpjеле intervencije koje su znatno vidljivije kod podnice - koja se nalazila uz sjeverni dio zida A - debljine 0,32m, rađene u tri sloja: iznad 0,15m prvog i 0,11m drugog sloja žbuke, miješane s više sitnijeg kamenja i nešto lomljenih tegula, nalazio se treći od 0,8m koji je također urađen u tri dijela: 1. sa žbukom od sitnog kame na i šljunka, 2. sa žbukom miješanom sitnjim riječnim pjeskom i 3. od kvalitetne vrlo pročišćene žbuke koja je rađena kao podloga za mozaik. U trenutku intervencije ostaci mozaika bili su vidljivi u sloju očuvane žbuke u kutu između zida A i zida B1.

Druga podnica koja se nalazila s južne strane zida A do pregradnog zida B2 bila je rađena u dva sloja: donji sloj činila je žbuka s primjesama

šljunka navučena na podlogu pripremljenu od sitnijeg kamenja; za razliku od ovoga, gornji sloj je, kao i u prethodnom slučaju, imao tri dijela: (T. I. crtež 2) prvi, debljine 6 cm, bio je rađen od žbuke s krupnjim šljunkom, drugi debljine 3 cm sa žbukom od sitnijeg pjeska preko kojeg je kao treći sloj bila navučena kvalitetna polirana podloga. I u ovom slučaju radilo se o podlozi za mozaik koji se na njoj nalazio, a koji je trenutno prepoznatljiv tek u sloju žbuke sačuvane na čitavoj dužini ove podloge uz rub zida A. Na osnovu ovih ostataka i tesera, kockica od kojih su rađeni, a koje su rasute po cijeloj površini lokaliteta, može se zaključiti da su ovi mozaici bili rađeni u tri boje: bijeloj i dvije nijanse tamnije i svjetlijе sive boje. Nažalost, o njima, njihovoj veličini i motivima kojima su bili ukrašeni nije moguće puno više reći osim da svjedoče o posebnoj, možda kulnoj, namjeni ovog prostora. U prilog tomu može biti i trag tamnije crvene boje, koji je bio vidljiv na žbuci u kutu između zida A i pregradnog zida B2.

Iako opisane karakteristike sačuvane arhitekture nisu zanemarive, ipak nije moguće u potpunosti definirati ovu građevinu. Impozantan, vrlo kvalitetno rađen zid i materijal, koji je pronađen na tom prostoru, sugeriraju da je nastao dosta rano, moguće već krajem 1. st. pr. Kr.⁵ ili tijekom 1. st. po Kr., vjerojatno kao gospodarsko imanje - vila rustika koja je vlasniku garantirala prosperitet u neposrednom zaleđu Narone.⁶ Također teško je reći što se sve tijekom stoljeća događalo s ovom građevinom. Na osnovu onoga što se vidi na terenu, a posebno imajući u vidu prostore koji su se nalazili na zapadnoj strani zida A, može se reći da je, vjerojatno u kasnoj antici, došlo do određenih intervencija. Izravan dokaz su, kako je već istaknuto, radovi na podnicama i mozaici koji su se tu nalazili. Što se drugih podataka o arhitektonskim ostacima tiče, njih, zbog ograničenih istraživanja, nije moguće više ponuditi nego tek prepostaviti da su i ovdje kao na susjednim lokalitetima Višići i Mogorjelo u ranom srednjem vijeku iskorišteni za ranoslavensku nekropolu.⁷

III. RANOSREDNJOVJEKOVNI GROBOVI

Devastacija, kojoj smo bili svjedoci, nije bila jedina koja se dogodila na ovom lokalitetu - da su se događale i ranije, potvrđuje situacija na terenu. Izravan dokaz je suvremenih betonskih zidova koji su potporni zid podignuti iza aktualnog stambenog objekta samo 0,70m ispred antičkog zida. (T. I. crtež 2) Njegovo uklanjanje rezultiralo je otkrićem zanimljivih nalaza: u

5. Na to ukazuje arheološki materijal posebno amfore.

6. AL podaci o vilama u zaleđu.

7. BASLER 1972, 12.

uskom prostoru između antičkog i suvremenog betonskog zida otkriveni su ranosrednjovjekovni grobovi.⁸ Njihova istraživanja, kako ćemo vidjeti, dala su nekoliko rijetkih i vrijednih nalaza.

Tijekom istraživanja tog prostora otkrivena su tri groba s kosturnim ukopima.⁹ (T. I crtež 2) U dva groba br. 2 i 3 nalazili su se kosturni ostaci dvaju odraslih muških osoba. Bili su ukopani u opruženom položaju, orijentirani u smjeru jug-sjever s glavom na jugu, a nogama na sjeveru, s rukama položenima niz tijelo i šakama na karlici.

Za razliku od njih, u trećem grobu br. 1 bila je ukopana odrasla ženska osoba u polusjedećem položaju, lijevim ramenom oslonjena na stijenu u temelnoj stopi zida A i s rukama oko keramičke posude koja se nalazila na prsima. Antropološka analiza materijala nađenog u posudi potvrdila je rijedak nalaz: dokazana je nazočnost kostiju stopala i dijelova šake odrasle osobe te kosti djeteta životne dobi od 1,5 – 3 godine.¹⁰ Pored ovih, zanimljive podatke dala je i analiza ostalog antropološkog materijala iz ovog groba. Osim što je dokazano da se radi o kosturu odrasle ženske osobe, uz nju su potvrđeni i dijelovi lubanja i bedrene kosti najmanje dva djeteta starosti od dvije godine.¹¹

Teške uvjete istraživanja zbog skučenog prostora u kojem su se odvijala, otežavali su i grobovi koji su se djelomično preklapali kao u slučaju groba br. 2 gdje se kostur većim dijelom našao iznad groba br. 3, a djelomično i iznad groba br I. 1. (T. I crtež 2) Unatoč takvim okolnostima i na malom uzorku (jer su istražena samo tri groba), došlo se do zanimljivih rezultata. Iako se to, na prvom mjestu, odnosi na rijedak ukop kakav je registriran u grobu br. 1, važno je naglasiti i to da se u ovom slučaju radi o

Grob br. 2 (foto S. Vasilj)

8. Ti grobovi, po svjedočenju lokalnog stanovništva, samo su dio veće nekropole koja je devastirana prilikom gradnje stambenih objekata.

9. O tim nalazima rad Ranosrednjovjekovni ukopi na lokalitetu Doljani - Dubine u općini Čapljina, Bosna i Hercegovina, u tisku.

10. Antropološka analiza urađena je u Laboratoriju Odsjeka za arheologiju HAZU u Zagrebu; ŠLAUS 2010, (I) 1-2.

11. ŠLAUS 2010, (II), 5.

do sada najjužnijim ranoslavenskim ukopima na širem prostoru, ne samo Bosne i Hercegovine, nego i Republike Hrvatske.¹² Uz to, ovi grobovi su zanimljivi i zbog niza drugih elementa. Tako je arhitektonska intervencija zamijećena kod grobova br. 2 i br. 3 koji su međusobno bili odvojeni slojem čvrsto nabijenog kamena i zemlje; zatim kod grob br. 2 koji je na prostoru gdje su se nalazile noge pokojnika imao posebno uređenu podlogu od kamenih ploča i tegula, te kod groba br. 3 koji je djelomično bio uklesan u kamenu podlogu.

Što se pokretnog arheološkog materijala u ovim grobovima tiče, s izuzetkom posude iz groba br. 1 te nešto fragmenata tegula i amfora, skoro da i nije bilo. Zbog toga je keramička posuda pronađena u grobu br. 1 vrijedan nalaz koji je značajno omogućio kronološko definiranje ovih grobova. (T. II slika 1) Blago asimetričnog oblika, rađenu rukom bez lončarskog kola i ukrašenu valovnicom, ovu posudu koja odgovara sličnim posudama, najčešćim prilozima u grobovima na redove s poganskim načinom ukopa, moguće je promatrati u kontekstu ranog srednjeg vijeka ili, bliže, definirano u vremenu od polovice 8. do polovice 9. st.¹³ Ove, ali i druge komponente koje su predstavljene kao pojava zajedničkog ukopa više osoba - oblik grobova, njihova orijentacija ili groblje ukomponirano u antičku građevinu - osim što ne dopuštaju ove nalaze promatrati izvan vremenskog okvira ranog srednjeg vijeka, ovaj lokalitet dovode u vezu s drugim bližim, ali i daljim srodnim lokalitetima.¹⁴ Tako se i na ovim primjerima uspoređuju s onim u neposrednom susjedstvu kao što su Višići¹⁵ i Mogorjelo¹⁶ u Bosni i Hercegovini, ali i s drugima kao što je Vid (Narona).¹⁷

Za razliku od skromnih nalaza u grobovima, situacija s lokalitetom Dubine u Doljanima znatno je drukčija. Osim što se najčešće radi o građevnom materijalu, fragmentima tegula i imbreksa, pronađen je i drugi arheološki materijal: dijelovi keramičkih posuda iz različitih perioda, otvori i drške amfora sa žigovima radionica i njihovih čepova, kockice mozaika, ulomak kamenog reljefa. Iako se radi o nalazima do kojih se nije došlo unutar zatvorenih cjelina grobova ili definiranog kulturnog sloja, nego tijekom istraživanja u nanosu antičkog zida ili dijela privatnih zbirki, omogućuju kao neposredni dokazi ovaj lokalitet promatrati u kontinuitetu od mlađih prapovijesnih perioda do srednjeg vijeka.

12. PETRINEC 2009, 14-39.

13. BELOŠEVIĆ 2000, 113-120; PETRINEC 2009, 45.

14. BELOŠEVIĆ 1980, 78; PETRINEC 2009, 106.

15. ČREMOŠNIK 1965, 147-260.

16. BASLER 1972, 38-42; DYGGVE - VETTERS 1966, 1-62.

17. MARIN i sur. 2002; BULJEVIĆ 1999.

TABLA 2

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Slika 5

Slika 6

IV. ARHEOLOŠKI NALAZI

Fragmenti prapovijesne keramike pronađeni tijekom ovih iskopavanja dovode se u vezu s impozantnom gradinom koja se uzdiže neposredno iznad lokaliteta. Između njih izdvaja se 6,5 cm visoka drška s naglašenim rebrrom po sredini, s dijelom oboda i trbuha posude tamnosive boje. (T. II sl. 2) S vidljivim ukrasom „lažnog vrpčastog“ ornamenta odgovara „peharima tipa Varvara“ koji se datiraju u fazu C1 mlađeg brončanog doba.¹⁸

Ovom periodu pripada i fragment uvučenog oboda posude dužine 6 cm crne boje, zaglađene površine s vidljivim vrlo sitnim zrcicima kalcita. Ukras s nizom urezanih trokuta i sitnih ukrasnih uboda koji odvajaju vrat od tijela posude, moguće, pripada „finijoj glaćanoj keramici srednjobosanske grupe“ koja se po motivima i kompoziciji tijekom C3 faze kasnog brončanog doba reflektira i na materijal Velike gradine u Varvari.¹⁹

Periodu helenizma pripadaju dva fragmenta Gnathia keramike: 1. veličine 4,5 x 3,0 cm i 0,4 cm debelih stjenki u nijansama crne i tamnosmeđe boje, ukrašen s dvije pliće utisnute vodoravne trake ispod kojih je 17 vrlo plitko urezanih kanelura - iznad vodoravnih traka vidljiv je otisak ukrasnog motiva s kratkim okomitim jezičcima (T. II, sl. 3) - i 2. fragment veličine 3,0 x 2,5 cm i samo 0,4 cm debelih zidova tamnosmeđe i crne boje s 12 nejednakih kanelura koje su se kao pojas nalazile između dvaju vodoravnih traka. Iako na osnovu malo podataka, moguće ih je datirati u kasnu fazu Gnathia keramike ili u vrijeme od prvih desetljeća 3. do sredine 2. st. pr. Kr.²⁰

Osim Gnathia keramike (T. II. sl. 3) periodu helenizma mogao bi pripadati i fragment oboda veće posude zanimljivog zvjezdolikog ukrasa koja je imala promjer otvora 26 cm;²¹ zatim fragment tamnosive reljefne keramike, možda megarske zdjelice iz 2/1 st. pr. Kr., na kojem se da zamijetiti u reljefu prikazana glava lava,²² kao i fragment oboda 18 cm dužine, 8 cm širine i 3 cm visine ravnog oboda s 2,5 cm debelim zidom masivne posude koji bi mogao pripadati nekom pitosu/doliji.²³

Ipak, najviše fragmenata keramike pronađenih na ovom lokalitetu 2003. i tijekom 2009. i 2010. pripada amforama i njihovim čepovima, a izdvojena

18. ČOVIĆ 1983, 399, 400. T. LVII. 5, 9; T. LVIII. 5.

19. ČOVIĆ 1983, 402, T. LIX. 4, 8; GAVRANOVIĆ 2007, 35-66.

20. FORTI 1965, 114-122; KIRIGIN 2004, 158-162.

21. Posuda sličnog ukrasa objavljene kao posude egejskoga podrijetla TOPIĆ 2004, 61, br. 34, sl. 63.

22. BRUSIĆ 1999, 4, fig. 130, str. 156.

23. KIRIGIN 2007, 125-156.

su i četiri sa žigovima radionica: tri na otvorima i jedan na drški amfore.²⁴ Unatoč istrošenosti, s uspjehom je dešifriran tek jedan. Na njemu se iza tri prepoznatljiva slova NIC nalazi znak male amfore. Žig s ovim znakom, ali bez simbola amfore na njegovu kraju, registriran je na otoku Čiovu na lokalitetu Gospe od Prizidnice.²⁵ Iako se u tom slučaju radilo o amfori tipa Lamboglia 2, koje su inače čest nalaz u podmorju istočne obale Jadrana, ali i na nizu lokaliteta u njezinu zaledu od 2. do kraja 1. st.pr. Kr.,²⁶ u ovom slučaju ne bi trebalo isključiti ni mogućnost da se radi o jednom ranom tipu amfore Dressel 6A koje se javljaju krajem 1. st. pr. Kr.²⁷ Bez obzira o kojem se tipu amfora u ovom slučaju radi, one su izravan dokaz intenzivnih gospodarskih i trgovačkih veza koje su se zadnjih stoljeća prije Krista, posredstvom Narone, odvijale u njezinu zaledu.

U rimski period, iako bez odgovarajućih analogija, možemo svrstati i masivnu kamenu posudu visoku 17,5 cm i s 36,5 cm promjera otvora, 2 cm debelih zidova i s dnom promjera 17 cm; keramičku apliku veličine 6,5 x 5 cm na kojoj je na vrlo zanimljivim način prikazano lice lava iz kojeg se kroz jedan groteskni izraz iskazuje ljudsko lice.²⁸ Tom periodu pripada i fragment reljefa sačuvan s tek 10 x 8,5 cm veličine, na kojem je u plitkom reljefu prikazan kalež oblika menore uz koji se s lijeve strane spušta mala vitica. (T. II, sl. 4) Iako se taj motiv u određenim varijantama javlja i u ranom kršćanstvu, kako se može

Dio amfore sa žigom (foto I. Dragičević)

Kamena posuda (foto. M. Prusac)

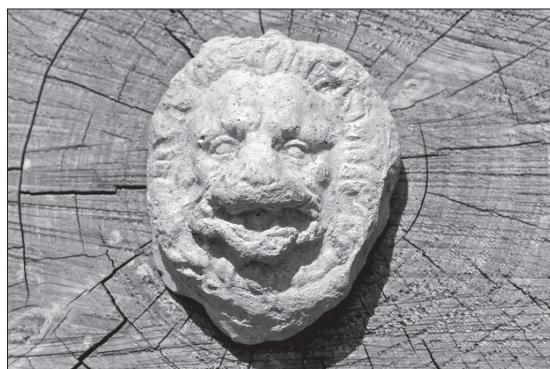
24. MILIĆEVIĆ-CAPEK 2004, 220-221. Fragmenti amfora sa žigovima i čepovi amfora nalaze se u fundusu Zavoda za zaštitu kulturno povijesne baštine Županije hercegovačko-neretvanske u Mostaru. Ovom prilikom zahvaljujem se kolegici I. Milićević-Capek koja je za ovu prigodu ustupila dotični materijal.

25. CAMBI 1986, 316, fig. 11.

26. CAMBI 1986, 311-323; HORVAT 1997, 60-67.

27. CAMBI 1986, 323; HORVAT 1997, 58.

28. Ti predmeti su dio zbirke u posjedu obitelji Šutalo kojoj se ovom prigodom zahvaljujemo na susretljivosti i pokazanoj dobroj volji da se ovi nalazi objave.

Aplika lava (foto M. Prusac)

zuje na postojanje većeg gospodarskog objekta koji je, kao i niz sličnih, egzistirao u zaleđu Narone.

Za razliku od tih nalaza, poklopac sarkofaga potvrđuje ovaj lokalitet i u periodu kasne antike. (T. II sl. 5) 1,10 m dužine, 0,55 m širine i 0,15m debljine rađen je od kamenog bloka na kojem su vidljivi tragovi ranijih intervencija, što može značiti da je bio u funkciji neke veće antičke građevine.

Keramičkom materijalu na ovom lokaliteta pripada i više fragmenata svjetlosive i svjetlijе žute keramike ukrašenih nizom gustih, pličih i dubljih blago valovitih brazda gornjeg dijela tijela, kuglastih amfora, koje su se od 4. do 7. st. proizvodile na istočnom Mediteranu.³¹ S rumunjske obale i egejskih prostora tijekom 6. i 7. st., šire se do istočnojadranske obale³², pa i do ovog lokaliteta što je u svakom slučaju odraz određenih gospodarsko-trgovačkih veza i u ovom periodu.

Kontinuitet tijekom ranoga srednjeg vijeka potvrdila je jagoda sljepoočničarke koja je čest oblik nakita u ranosrednjovjekovnim grobljima s kršćanskim načinom pokapanja.³³ (T. II, sl. 6) U ovom slučaju, izrađena od srebra, dužine 23 mm i širine 15 mm, s tragovima pozlate i bogato ukrašena granulacijom, spada u kategoriju luksuznih nalaza karakterističnih posebno za starohrvatski kulturni krug.

vidjeti i na primjeru Potoka kod Mostara²⁹, ali i dalje u unutrašnjosti Bosne³⁰, mislim da ovako kvalitetno, svrđlom i poliranjem urađen reljef, ne bi trebalo datirati izvan perioda ranog carstva, točnije 1. ili 2. st. Osim ovih, na lokalitetu Dubine u Doljanima najviše se nalazi građevnog materijala posebno krovnog crijepe koji uka-

29. BASLER 1972, 110.

30. BASLER 1972, 82, i 133 lokaliteti Zenica i Dabравine.

31. SCOPAN 1976, 272 i d.

32. BRUSIĆ 2005, 264.

33. PETRINEC 2009, 208.

ZAKLJUČAK

Rezultatima do kojih se došlo tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja, ovaj lokalitet je predstavljen u vremenskom rasponu od mladih prapovijesnih perioda (brončanog doba) do ranoga srednjeg vijeka. Unatoč činjenici da se do prapovijesnih nalaza došlo tijekom istraživanja antičkog objekta, oni ipak znače određen doprinos upoznavanju prapovijesne prošlosti donjeg toka rijeke Neretve koja je inače, zbog slabe istraženosti, malo poznata.

Unatoč tomu, ovaj lokalitet ipak u najvećoj mjeri treba promatrati u kontekstu Narone i njezina zaleđa, posebno od vremena zadnjih stoljeća pr. Kr., kada se preko njezine luke uspostavljaju veze s mediteranskim svijetom, a zatim i kontakti s Rimljanim.³⁴ Napredak u gospodarstvu, različiti kulturni utjecaji, a s tim u vezi i određena društvena kretanja u značajnoj mjeri odražavat će se ne samo na brži razvoj same Narone nego općenito i njezina zaleđa. Posebno će do izražaja doći u vrijeme jačanja rimskega utjecaja, kada se u Naroni formira prva političko-upravna zajednica (*conventus civium Romanorum*).³⁵ Od tada, za kratko vrijeme, Narona će postati sjedište juridičkog konventa nadležnog za pravna pitanja brojnih peregrinskih zajednica u njezinu zaleđu, a zatim za Cezara ili Augusta i kolonija (*Colonia Iulia Narona*).³⁶

Zvečanje rimskog oružja i djelovanje rimske administracije nakon Drugoga ilijskog rata³⁷ učinile su, kako izgleda, prostor Narone i njezina zaleđa zanimljivim za naseljavanje. Iako se čini da proces useljavanja rimskih građana započinje već tada, krajem 2. st. pr. Kr.³⁸, prvi useljeni Italici registrirani su u 1. st. pr. Kr.³⁹ Pored njih spominje se veći broj oslobođenika (*libertina*),⁴⁰ robova (*serva*), ali i orijentalaca.⁴¹ Očito ih na ove prostore nije privlačila samo afirmirana luka i administrativni centar. Sigurno je i plodna zemlja bila jedan od razloga koji je na obale jezera Hutova blata, Neretve i njezinih pritoka privlačila novo stanovništvo.⁴² Vjerojatno da i u ovom slu-

34. PATSCH 1996, 24-112; CAMBI 1980, 127-148; BOJANOVSKI 1988, 119-127.

35. BOJANOVSKI 1988, 117; MARIN 2004, 13.

36. BOJANOVSKI 1988, 117.

37. ZANINOVĆ 1980, 173-180; GABRIČEVIĆ 1974, 5-26.

38. KIRIGIN 2003, 169-171. Analizirajući tip helenističke stele u Naroni B. Kirigin osvrće se i na mišljenje, koje je iskazao M. NIKOLANCI 1969, 64-74, o mogućem naseљavanju prvih Italika već krajem 2. st. pr. Kr.

39. GLAVIČIĆ 2003, 221-232.

40. Među njima je bilo i uglednih italskih obitelji kao Lusii. BOJANOVSKI 1988, 117.

41. MEDINI 1980, 195-206; GLAVIČIĆ 2003, 221-232.

42. AL 1988, Tom III, reg. 25. U tom kontekstu važno je istaknuti kako je samo na užem prostoru donje Neretve, koji danas pripada općini Čapljini u Bosni i Hercegovini, do sada, po evidenciji koja se nalazi u Arheološkom leksikonu, u doba antike registrirano 28 naselja, 11 građevina, 7 utvrda, 5 nekropolja, 3 opekarske peći i 2 gospodarska imanja. Napravljenom statistikom ustanovljeno je da je do danas istraženo samo 2% tih lokaliteta. VASILJ 2007, 29.

čaju kao u nedalekim, do sada jedino istraženim gospodarskim imanjima Višićima i Mogorjelu, ali i na brojnim drugim do sada registriranim u zaledu Narone, vlasnike treba tražiti među prvim doseljenim Italicima.⁴³

Ipak, više informacija o veličini ovog imanja, objektima koji su ga moguće činili ili pravoj namjeni teško ćemo, bez dodatnih istraživanja, moći puno više reći. Tek se nalazi poput poklopca sarkofaga, iako pronađen izvan konteksta arheoloških istraživanja, može povezati s nekim ranokršćanskim objektom koji je (a možda i prostori gdje su se nalazili mozaici) mogao funkcionirati do vremena kasne antike, kada je vjerojatno došlo do njegova razaranja ili u nekom obliku i kasnije, kako svjedoči bizantska keramika.

Prilike u kojima su se Narona i njezino zalede tada našli možemo samo, poučeni primjerima iz okruženja i na osnovu raspoložive literature, doveсти u vezu s događanjima iz vremena ranosrednjovjekovne seobe. Provale Zapadnih Gota na samom kraju 4. i početkom 5. st. i razaranja koja su na prijelazu 6. i 7. st. povezana sa slavenskim naseljavanjima,⁴⁴ izravno su, kao i u okruženju, potvrđena i na ovom lokalitetu ranosrednjovjekovnim ukopima ukomponiranim u ostatke antičkih ruševina.

Za sada više podataka nije moguće pružiti. Tek jedan detalj nakita (jagoda sljepoočničarke) iako neposredno, svjedoči da je ovaj prostor funkcionirao i kasnije, bar do početka 11. stoljeća.

LITERATURA

- Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, 1988, Zemaljski muzej, Tom 3, Sarajevo.
- BASLER, Đ., 1972. *Arhitektura kasnoantičkog doba u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo.
- BELOŠEVIĆ, J., 2000. Slavenska naseobinska keramika otkrivena u okolištu crkve sv. Križa u Ninu, *RFFZd* 38 (25), Zadar, 113-120.
- BOJNOVSKI, I., 1988. *Bosna i Hercegovina u Antičko doba*. CBI ANUBiH 6/LXVI, Sarajevo.
- BRUSIĆ, Z., 1999. *Hellenistic and Roman Relief Pottery in Liburnia (North-East Adriatic, Croatia)*, BAR International Series 817, Oxford.
- BRUSIĆ, Z., 2005. *Srima – Prižba*, Muzej grada Šibenika, Šibenik.
- BULJEVIĆ, Z., 1999. *Njive – Podstrana: groblje iz vremena seobe naroda u Naroni*, Poseban otisak VAHD 90-91, Split.
- CAMBI, N., 1986. Anfore romane in Dalmazia, *Anfore romane e storia economica*. Atti del colloquio di Siena (1986), Collection de l'Ecole Française de Rome 114, Roma, 311-337.
- CAMBI, N., 1988. Antička Narona – urbanistička topografija i kulturni profil grada. *Dolina rijeke Neretve od prehistorije do ranog srednjeg vijeka*, HAD 5, Split – Zagreb, 127-153.

43. BOJNOVSKI 1988, 98, 126, *CIL* 14625.

44. BASLER 1972, 42; BOJNOVSKI 1988, 354.

- CAMBI, N., 1988. Narona u odnosu prema bosansko-hercegovačkom zaledu u ranoj Antici, *Bosna i Hercegovina u tokovima istorijskih kulturnih kretanja u jugoistočnoj Europi*, Sarajevo, 39-56.
- ČOVIĆ, B., 1983. Prelazna zona, PJZ, IV, *Bronzano doba*, Sarajevo, 390-421.
- ČREMOŠNIK, I., 1965. Rimska vila u Višićima, GZM (A) 20, Sarajevo, 147-260.
- FORTI, L., 1965. *La ceramica di Gnathia*, MAMG II, Napoli.
- DYGGVE, E. - VETTERS, H., 1966. *Mogorjelo, ein spätantiker Herrensitz in römischen Dalmatien*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, 8, Schriften der Balkankommision, Antiquarische Abteilung XIII, Wien, 64 + Tbl. I-XIII.
- GABRIČEVIĆ, B., 1974. Bilješke uz prvi ilirski rat, *RFFZd* 12, Zadar, 5-26.
- GAVRANOVIĆ, M., 2007. Keramik mit Basarabi und Basarabi-artiger Ornamentik in Bosnien, *Godišnjak CBI ANUBiH XXXVI/34*, Sarajevo, 35-66.
- GLAVIČIĆ, M., 2003. Naronski magistrati i drugi gradski uglednici, *Arheološka istraživanja u Naroni i Dolini Neretve*, Metković 2001, Zagreb-Metković-Split, 221-232.
- HORVAT, J., 1997. *Helenistična i rimska keramika*, Sermin, ZRC SAZU, Ljubljana.
- KIRIGIN, B., 1980. Tip helenističke stele u Naroni, *Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka*, HAD 5, Split – Zagreb, 169-172.
- KIRIGIN, B., 2004. Faros, parska naseobina prilog proučavanju grčke civilizacije u Dalmaciji, *VAHD* 96, Split, 9-301.
- KIRIGIN, B., 2007. Pithos/dolium - uvodne napomene, *Godišnjak CBI ANUBiH XXXVI/34*, Sarajevo, 125-156.
- MARIN, E. i suradnici, 2002. *Erešove bare*, Poseban otisak, VAHD 94, Split.
- MARIN, E., 2004, *Augusteum Narone, Splitska siesta naronskih careva*, Arheološki muzej, Split.
- MEDINI, J., 1980. Uloga oslobođenika u životu Narone, *Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka*, HAD 5, Split – Zagreb, 195-206.
- MILIČEVIĆ-CAPEK, I., 2004. Slučajno arheološko nalazište u Doljanima kod Čapljine – Preliminarno izvješće, *Hercegovina* 18 (10), Mostar, 219-222.
- PATSCHE, C., 1906. Pseudo Skilakovo jezero, GZM XIII, Sarajevo, 322-367.
- PATSCHE, C., 1996, *Povijest i topografija Narone*, Metković.
- PETRINEC, M., 2009. *Groblja od 8. do 11. stoljeća na području ranosrednjovjekovne Hrvatske države*, Split.
- SCOPAN, C., 1976. Origini si linii evolutive in ceramica romani-bizantina (IV-VII. sec.) dinariile mediteraniana si pontic, *Pontica*, 9, Constanca, 155-175.
- ŠLAUS, M., 2010. *Rezultati antropološke analize osteološkog materijala s nalazišta Doljani*, Zagreb.
- TOPIĆ, M., 2004. Posuđe za svakodnevnu uporabu grublje izradbe, Amfore, terakote i kultne posude iz Augusteuma Narone, *VAHD* 96, Split, 303-515.
- VASILJ, S., 2007. Prilog razmišljanju o zonama naseljenosti BiH u doba antičke, *Hercegovina* 21, Mostar, 23-37.
- ZANINOVIC, M., 1980. Područje Neretve kao vojni mostobran rimske antičke, *Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka*, HAD 5, Split – Zagreb, 173-180.

SUMMARY - SAŽETAK

SITE OF DOLJANI NEAR ČAPLJINA. A CONTRIBUTION TO THE RESEARCH OF THE NARONA HINTERLANDS

Rescue archaeological excavation in 2009 and 2010 on the site of Dubine in Doljani – Čapljina Municipality, Bosnia and Herzegovina, discovered remains of the antique architecture: wall with 12,8 meters of length and 0,55 to 1,07 meters of height, parts of party wall and floor of two rooms where traces of mosaic were visible. According to the technique of building, well cut polygonal stone blocks bound with plaster, and found materials it is possible to date this building in 1st century B.C. (*villa rustica*) which can be considered in the context of Narona, that had a great impact on its hinterlands with its development and its port during the last centuries B.C. next to the wall were placed three early medieval graves, probably as a part of the larger necropolis. Particularly interesting was a grave in which grown female was buried in the sitting position. Bone remains of two children were found next to her. Besides, she had a ceramic vessel on the chest in which were found human osteological material: bones of the foot and hand of an adult and bones of a child, 1,5 to 3 years old. Besides the remains of the building on the site area was discovered interesting archaeological material: fragments of prehistoric - bronze age - pottery, hellenistic *Gnathia* pottery and relief pottery, amphorae type *Lamboglia 2* and *Dressel 6A* with stamps of the workshops, significant quantities of building materials especially *tegulae*, fragment of stone relief from the early imperial period, application with lion head, stone vessel, cover of a sarcophagus, early Slavic vessel with wave patterns and silver bead of the hair jewelry decorated with gilt and granulation.